INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF MANAGEMENT SOCIOLOGY & HUMANITIES

IRJMSH

ISSN 2277 – 9809 (online)
ISSN 2348 - 9359 (Print)

An Internationally Indexed Peer Reviewed & Refereed Journal

www.IRJMSH.com
www.isarasolutions.com

Published by iSaRa Solutions

लोकान्तरगतिप्रस्तावः

जिष्णुः. वि नम्पूतिरिः

शोधच्छात्रः

मद्रपुरीसंस्कृतमहाविद्यालयः, चेन्नै

श्रीमेल्पत्तूर्नारायणभट्टपादैः कृते श्रीमन्नारायणीये ग्रन्थेस्मिन् लोकान्तरगति विषये यत् वर्णितम् तत् अत्र विवृणोमि ।तत्र लोकान्तरगतिविषये चतुर्थदशकस्य नवमश्लोकात् आरभ्य चतुर्थदशकस्य अन्तिमश्लोक पर्यन्तं विवरणं दृश्यते।तत्र आदौ अष्टाङ्गयोगविषये तत् सिद्धिविषये च विवृतम् अस्ति "कल्यतां मम कुरुष्वतावतीम्" इत्यादिना श्लोकेन इदं दशकम् आरभ्यते ।तत्र दशकस्य आरम्भे अष्टाङ्गयोगप्रकाराः उक्ताः विद्यन्ते। ते च प्रकाराः इत्थं वर्तन्ते – यमनियमप्राणायामप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधयः इति ।एतादृश अष्टाङ्गयोगानुष्टानेन भगवत्प्रसादः भवतु इति दरकारम्भे भट्टपादैः प्रार्थना क्रियते ।प्रकृते लोकान्तरगतिविष□स्य अष्टाङ्गयोगस्य च कः सम्बन्धः इति चेत्, उच्यते यः अष्टाङ्गयोगेषु प्रवर्तते तस्य भगवतः अनुग्रहवशात् शीघ्रम् अर्चिरातिद्वारा लोकान्तर प्राप्तिः भवति इति । ततः क्रमेण मुक्तिः भवति । ननु एतादृशाष्टाङ्गयोगकरणे सति कथं लोकान्तर प्राप्तिः इति चेत्; उच्यते आदौ अष्टाङ्ग्योगस्य क्रमेण अनुष्टानं कर्तव्यम् इति श्लोके निबध्नाति –

तारमन्तरनुचिन्त्य सन्ततं
प्राणवायुमभियम्य निर्मलाः ।
इन्द्रियाणि विषयादथा
पहृत्यास्महे भवदुपासनोन्मुखाः ॥ ३ ॥
अस्फुटे वपुषि ते प्रयत्नतो
धारये धिषणां मुहुर्मुहुः ।
तेन भक्तिरसमन्तरार्द्रता
मुद्वहेम भवदङ्गिचिन्तका ॥ ४ ॥
विस्फुटावयवभेदसुन्दरं
त्वद्वपुः सुचिरशीलनावशात् ।
अश्रमं मनसि चिन्तयामहे
ध्यानयोगनिरतास्त्वदाश्रयाः ॥ ५ ॥
ध्यायतां सकलमूर्ति मीदृशीमुन्मिषन्मधुरताहृतात्मनाम् ।

सान्द्रमोदरसरूपमान्तरं

ब्रह्म रूपमयि तेऽवभासते ॥ ६ ॥

तत्समास्वदनरूपिणीं स्थितिं

त्वत्समाधिमयि विश्वनायक ।

आश्रिताः पुनरतः परिच्युता

वारभेमहि च धारणादिकम् ॥ ७ ॥

एतावत् पर्यन्तं अष्टाङ्गयोग विषये प्रत्यपादि । तदनु एतदृश समाधि विजयं प्रप्तवन्तः शुनकनारदादयः yeन मार्गेण गतवन्तः सः मार्गः ममापि भवतु इति आचार्यैः प्रर्थ्यते ।

इतः परं गति विषये प्रतिपादनं आरभ्यते ।

त्वत्समाधivिजये तु यः पुनर्मड्ड

मोक्षरसिकः क्रमेण वा ।

योगवश्यमनिलं षडाश्रयै

रुnnयत्यज सुषुम्नया शनैः ॥ ९ ॥

त्वत्समाधिविजये तु यः योगी, सः शीयं मुक्तो भवति उत क्रमेण वा मुक्तो भवति इति ।

तत्र आदौ कथं तस्य झटिति मोक्षः इति उच्यये । योगवश्यं अनिलं षडाश्रयैः सुषुम्नया उन्नयति । तत्र षडाश्रयाः के इत्युक्ते मूलाधारः, नाभिः, हृदयम्, उरः, तालुः, ब्रूमध्यम् इत्यादयः भवन्ति । तथा च सुषुम्नाद्वारा अनिलम् एतादृश - मोक्षरसिकः पुरुषः योगी उन्नयति ।

तदुत्तरम् आग्रहरहितः पुरुषः योगी सूक्ष्मशरीरं त्यत्क्त्वा परस्मिन् ब्रह्मणि लीयते । एतवता यस्य झटिति मोक्षः भवति तस्य विषये उक्तम् ।

अनन्तरं यः आग्रहयुक्तः पुरुषः सः क्रमेण मुक्तो भवति । यस्मात् सः ऊर्ध्वलोककुतुकी वर्तते तस्मत् एव सः मूर्धतो निरीयते । कथं निरीयते इत्युक्ते करणैः सार्धं निरीयते तत्र करणं नाम लिङ्गशरीरम् विवक्षितं –

लिङ्गदेहमपि सन्त्यजन्नथो

लीयते त्वयि परे निराग्रहः ।

ऊर्ध्वलोककुतुकी तु मूर्धतः

सार्धमेव करणैर्निरीयते ॥ १० ॥

एवं लिङ्गशरीरं च,

पञ्चप्राणमनोबुद्धिदशेन्द्रियसमन्वितम् ।

अपञ्चीकृतभूतोत्थं सुक्ष्मलिङ्ग भोगसाधनम् ।।

इति श्लोकन्तरेण वर्णितं एवम् अत्रापि स्वीकर्तव्यं ।

इदMeव ब्रह्मसूत्रे चतूर्थाध्याते द्वितीयपादे विचार्य निर्नीतं । तत्र हि प्रथ्मे अधिकरणे वागधिकरणे इदं विष्यवक्यं भवति – "अस्य सोम्य पुरुषस्य प्रयतो वाड्यानसि संपद्यते मनः प्राणे प्राणस्तेजसि तेजः परस्यं देवतायम्" इति ।

अत्र वृत्ति सहितस्य वचः मनसि लयो भवति वा उत केवलायाः वृतेः इति सन्देहे, वागेव तावत् मनसि सम्पद्यते इति पूर्व पक्षः प्राप्तः । तत्र सिद्धान्तिना उच्यते वाग्वृत्तिरेव मनसि सम्पद्ध्यते इति । एवं द्वितीयाधिकरणे अस्मिन एव वाक्ये मनः प्राणे इत्यंशे सन्देहः किं मनोवृत्तिरेव प्राणे संपद्यते इति पूर्वपक्षे प्राप्ते तस्यापि मनसः वृत्तिद्वार एव प्राणे लयः, न तु स्वरूपेण इति निर्णीतं "तन्मनः प्राणे उत्तरात्" इत्यनेन सूत्रेन ।

एवं अग्रिमाधिकरणे हि प्राणस्य तेजसि लयं आशय अध्यक्षे जीवे लयः निर्णीतः । अनन्तरं च विद्वदविद्वत्भेदेन उत्क्रान्तिक्रमस्य भेदो नस्ति इति निर्णीतं चतुर्थधिकरणे ।

अग्निवासरवलक्षपक्षगै
रुत्तरायणजुषा च दैवतैः ।
प्रापितो रविपदं भवत्परो
मोदवान् ध्रुवपदान्तमीयते ॥ ११ ॥

अग्निः, वासरो नाम दिवाकालः वलर्क्षपक्षोनाम शुक्लपक्षः तादृशशुक्लपक्षगैः देवतैः उत्तरायणजुश च देवतैः इत्यर्थः । तत्र एतदृशगमने देवता करणं भवति । देवतया रविपदं प्राप्तो भवति योगी ततः तस्य ध्रुवलोकप्राप्तिः भवति ।

आस्थितोऽथ महरालये
यदा शेषवक्त्रदहनोष्मणाद्येते ।
ईयते भवदुपाश्रयस्तदा
वेधसः पदमतः पुरैव वा ॥ १२ ॥

पूर्व ध्रुवलोकप्रप्तिः भवति इति उक्तं, अनन्तरं ततः महर्लोकप्राप्तिः भवति इति उच्यते । तत्र महर्लोकप्राप्तिः यदा भवति तदा शेषवक्त्रदहनोष्मणा – शेषः नम नाग विषेशः, तादृशनागविशेषस्य मुखे दाहः अस्ति । दाहस्य ऊष्मणा सह अस्य योगिनः सं□□□□ः भवति । तेन शेषवक्त्रदहनोष्मणा तस्य पीडा भवति ।

ततः ईश्वाराणुग्रहवशात् महर्लोकात् ब्रह्मलोकप्राप्तिहि भवति इति उक्तम्; अनेन ईश्वरस्य स्तुतिः क्रियते । कथं ? शेषवक्त्रदहनोष्मणा यदा पीड्यते तदा भगवन्तं शरणं प्राप्यैव तस्य ब्रह्मलोक प्रप्तिः इति भगवतः स्तुतिः प्रतीयते । अतः भगवतः स्तुतौ तात्पर्यम्, न तु पीडाभवतीत्यत्र तात्पर्यं ।

तत्र वा तव पदेऽथवा वसन्
प्राकृतप्रलय एति मुक्तताम् ।
स्वेच्छया खलु पुरा विमुच्यते

संविभिद्य जगदण्डमोजसा ॥ १३ ॥

तत्र ब्रह्मलोके उत भवत्पदे वसति योगी । यदा प्राकृतप्रलयो भवति तदा सः मुक्ततां प्राप्नोति । प्राकृतप्रलयात् मोक्षोभवति अथवा प्राक् एव तस्य मोक्षो भवति । कथं ? स्वस्य योगशक्त्या सः प्राकृतप्रलयात् प्राक् एव मुक्तो भवति इत्याशयः ।

तस्य च क्षितिपयोमहोऽ

निलद्योमहत्प्रकृतिसप्तकावृतीः ।

तत्तदात्मकतया विशन् सुखी

याति ते पदमनावृतं विभो ॥ १४ ॥

पृथिवी, आपः, तेजः, वायुः, आकशः, महत्तत्वं, मया इत्यदयः सप्तकावृतयः । तादृशीः सप्तकावृतीः प्राप्य इत्युक्तं । तत्र प्राप्तिः इत्यनेन तत्तदधिपतयः वा भवन्ति; तत्र प्राप्तिः इत्यनेन नियामकत्वं इत्यर्थः किमर्थ स्वीकृतः इत्युक्ते एतादृशसप्तकावृतीभिः साकं पूर्वमेव सं[illegible]ः आसीत् ।

इदनीं नियम्यनियामकभावसंबन्धः भवति सः संबन्धः पूर्व नासीत् इति तयोः भेदः भवति । अतः एतादृशीः सप्तकावृतीः प्राप्य सः सुखं प्राप्नोति । स्वरूप सुखं अनुभवति इत्याशयः । एतादृशीं अर्चिरादिगतिं यः प्रप्नोति तस्य पुनरावृत्तिः न भवति । जननमरणदुखरूपसम्सारे अस्य सम्बन्धो न भवति, सः अवश्यं मुक्तो भवति इत्याश्यः ।

तदुक्तं,

अर्चिरादिगतिमीदृशीं व्रजन्

विचुर्तिं न भजते जगत्पते ।

सच्चिदात्मक भवत् गुणोदया

नुच्चरन्तमнилेश पाहि माम् ॥ १५ ॥

एवं अर्चिरादिमार्गे च प्रमाण भूता श्रुतिः भवति – “तेऽर्चिषमभिसम्भवन्त्यर्चिषोऽहरहन आपूर्यमाणपक्षमापूर्यमाणपक्षाद्यान्षड्डुदङ्डेति मासागँस्तान् “ ।। १ ।।

“मासेभ्यः संवत्सरगँ संवत्सरादादित्यमादित्याच्चन्द्रमसं चन्द्रमसो विद्युतं तत्पुरुषोऽमानवः स एनान्ब्रह गमयत्येष देवयानः पन्था” इति || २ ||

अत्र च आदित्यादयः अधिष्ठातृदेवताः एव विवक्षिताः, न तु तत्लोकाः इति निर्णीतं ब्रह्मसूत्रे चतुर्थाध्याये तृतीय पादे ।

ISARA INSTITUTE OF MANAGEMENT & PROFESSIONAL STUDIES

RSEARCH GATEWAY

AROGYAM ONLINE

PARIVARTAN PSYCHOLOGY CENTER

भारतीय भाषा, शिक्षा, साहित्य एवं शोध
ISSN 2321 – 9726
WWW.BHARTIYASHODH.COM

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF MANAGEMENT SCIENCE & TECHNOLOGY
ISSN – 2250 – 1959 (0) 2348 – 9367 (P)
WWW.IRJMST.COM

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF COMMERCE, ARTS AND SCIENCE
ISSN 2319 – 9202
WWW.CASIRJ.COM

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF MANAGEMENT SOCIOLOGY & HUMANITIES
ISSN 2277 – 9809 (0) 2348 - 9359 (P)
WWW.IRJMSH.COM

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF SCIENCE ENGINEERING AND TECHNOLOGY
ISSN 2454-3195 (online)

WWW.RJSET.COM

INTEGRATED RESEARCH JOURNAL OF MANAGEMENT, SCIENCE AND INNOVATION
ISSN 2582-5445

WWW.IRJMSI.COM

JOURNAL OF LEGAL STUDIES,POLITICS AND ECONOMICS RESEARCH

WWW.JLPER.COM